

Op zoek naar de gunstige uitzonderingen

Het lijkt een onmogelijke opgave: depressie en angst voorkomen bij 'onbereikbare' vmbo-pubers uit achterstandswijken. *Positive Deviance*, een aanpak die nog niet eerder in Nederland is geprobeerd, moet uitkomst bieden. 'We gaan op zoek naar het geheim achter de positieve uitzondering. Hoe komt het dat sommige scholen met dezelfde kinderen, in dezelfde achterstandssituatie en met dezelfde middelen het tegen alle verwachting in beter doen dan andere?'

'Onze core business is vernieuwing', zegt dr. Martine Bouman, oprichter en directeur van het Centrum Media & Gezondheid (CMG). 'Bij veel bedrijven maakt *research* en *development* maar een klein deel uit van het geheel. Bij ons is het hoofdzaak. Dat maakt deze crisistijd voor ons heel boeiend. Nu wordt iedereen gedwongen om te zoeken naar nieuwe manieren om doelen te bereiken. Wij deden dat altijd al. We ontwikkelen innovatieve wetenschappelijke methoden en testen die in de praktijk. We richten ons op sociale verandering en dat heeft veel vormen. Het lukt niet altijd, het is soms ontzettend spannend, maar het is wel wat ik het liefste doe.'

De basis voor het CMG werd gelegd toen Bouman, die bij de Nederlandse Hartstichting werkte, getroffen werd door het enorme effect van sociaaleconomische verschillen op gezondheid. Dat is volgens haar ten dele te wijten aan de communicatie, die te veel gericht was op het overbrengen van feiten en te weinig op het motiveren van mensen. Door via *soaps*, televisieseries, *serious games*, muziek en theater aandacht te vragen voor gezondheidsproblemen, wil zij die sociaaleconomische gezondheidsverschillen helpen verkleinen. Het bedrijf ontwikkelt nu ook interactieve digitale producties voor internet. Professionals uit de maatschappelijke gezondheidszorg leren bij het CMG om zelf kleine videoproducties te maken om hun boodschap duidelijker voor het voetlicht te brengen. De Gezonde Slagkracht-filmpjes (zie www.gezondeslagkracht.nl) zijn daar een mooi voorbeeld van.

Kennis is er al

'Een gebruikelijke manier van kijken in de geneeskunde en de natuurwetenschap is: wat loopt hier niet goed en hoe kunnen we dat fiksen. Dat is niet verkeerd, maar er zijn ook andere benaderingen die meer gericht zijn op de langere termijn. Je kunt je bijvoorbeeld ook afvragen wat mensen onderscheidt die gezond blijven. Bij een klassieke wetenschappelijke benadering

'Je moet net als een coach de dynamiek daar laten plaatsvinden waar hij thuishoort'

formuleer je eerst een hypothese, vervolgens ga je die toetsen in de praktijk. Onderzoekers die burgerparticipatie willen bevorderen, zou ik aanraden om het heel anders te doen. Ga vanuit een heel open benadering eerst goed kijken en luisteren naar wat er leeft in de praktijk – zonder dat je al een hypothese hebt. Je bent natuurlijk wel gefocust op je thema, bijvoorbeeld betere voeding of het voorkomen van psychische problemen bij jongeren. Maar je komt niet binnen als de expert van buitenaf. Je gaat ervan uit dat de kennis en wijsheid om het juiste te doen al in de gemeenschap aanwezig is, maar door allerlei oorzaken niet

door iedereen wordt toegepast. Als het je lukt om dat potentieel naar boven te halen en voor iedereen zichtbaar en uitvoerbaar te maken, heb je niet alleen goed onderzoek gedaan, maar heb je ook al de implementatie op gang gebracht. Zonder dat je als expert van buitenaf ingrijpt – je moet net als een coach de dynamiek daar laten plaatsvinden waar hij thuishoort.'

Gunstige uitzondering

Het ZonMw-project dat Bouman en collega's gaan uitvoeren, heeft als doelstelling om psychische problemen te voorkomen bij jongeren. Samen met de Rotterdamse GGD en het Trimbos-instituut gaan zij aan de slag op Rotterdamse vmbo-scholen. Er bestaan al programma's om depressies en/of angststoornissen te behandelen of te voorkomen. Maar in de praktijk blijkt dat veel jongeren zo nauwelijks bereikt worden. Jongeren uit achterstandswijken, vaak uit migrantengezinnen, op grote vmbo-scholen – juist die pubers die al een verhoogd risico lopen op problemen. Dit project richt zich op hen.

'Er is al van alles geprobeerd, maar zonder veel resultaat', zegt Bouman. De tijd is dan ook rijp voor een innovatieve aanpak: *Positive Deviance* (PD, zie kadertekst). 'Wij doen dit samen met de Amerikaanse vakgroep van mijn collega Arvind Singhal, die

al veel ervaring heeft met PD. PD is altijd gebaseerd op harde data. Het is zoeken en meten, een proces dat langs strikt wetenschappelijke wegen verloopt. In essentie komt het erop neer dat je op zoek gaat naar de gunstige uitzondering. Hoe komt het dat sommige scholen, in dezelfde achterstandswijken, met dezelfde kinderen en dezelfde middelen het tegen iedere verwachting in beter doen dan andere? Je probeert, samen met ouders, de buurt en medewerkers van die scholen zelf, uit te vinden wat precies het verschil maakt. Het zijn vaak heel kleine dingen; microgedrag. En dan probeer je deze *positive deviants*, de mensen die in staat zijn om dat positieve verschil te maken, te mobiliseren. We zijn nog maar net begonnen, dus ik kan je nog niet zeggen of het resultaat oplevert. Maar dat deze aanpak kan werken, dat weten we wel. Je brengt hoe dan ook iets op gang binnen die gemeenschappen. Daarom heeft het volgens mij alles met burgerparticipatie te maken. Uiteindelijk komen de beste oplossingen vaak uit de mensen zelf.'

99 Pieter van Megchelen

Positive Deviance levensreddend in Vietnam

Een van de eerste *Positive Deviance*-projecten (spreek uit die-vie-ens, kortweg PD) werd uitgevoerd bij het bestrijden van ondervoeding bij Vietnamese kinderen. Bouman: 'Het echtpaar Sternin kreeg in 1990 van de Vietnamese autoriteiten toestemming om wat te doen aan de ondervoeding van kinderen. Dat was een enorm probleem: tweederde van de kinderen was ondervoed. Geld voor voedselhulp was er niet. O ja, en ze kregen een visum voor zes maanden. Alleen als ze binnen die tijd resultaat boekten, mochten ze blijven. Een echte *mission impossible* dus.'

Garnaaltjes

De Sternins besloten om de beginselen van PD in de praktijk te brengen. Allereerst deden zij hun best om het vertrouwen van de lokale bevolking te winnen. Toen gingen zij hard aan de slag. Vrijwilligers op fietsen gingen in vier plattelandsdorpen alle kinderen meten en wegen, brachten het gezinsinkomen en andere variabelen in kaart. En wat de Sternins al gehoopt hadden: er was een groep zeer

arme ouders met kinderen die toch goed doorvoed waren. Gunstige uitzonderingen dus, *positive deviants*. Het bleek dat deze ouders vier dingen anders deden dan de gemiddelde Vietnamese ouders: ze gaven hun kind ook het loof van de zoete aardappel te eten, ze verzamelden op de rijstvelden zoetwatergarnaaltjes, die ze fijnmaalden en door het eten deden, ze gaven de kinderen meer maaltijden per dag en deden dat met extra aandacht voor het kind.

Doen

Vervolgens organiseerden de Sternins een soort 'Tupperwareparties', waar ouders met elkaar kookten en elkaar deze vier dingen leerden. Bouman: 'Dat is de stap die vaak wordt overgeslagen. Zoals een Vietnamese boer het zei: 'Duizend keer iets horen, is minder dan het één keer zien. En duizend keer iets zien, is minder waard dan het één keer zelf doen. Als mensen het eenmaal gedaan hebben, is de kans veel groter dat ze het blijven doen'. In Vietnam was de nieuwe aanpak een doorslaand succes; ondervoeding daalde met maar liefst 85 procent. Landelijke implementatie volgde en uit follow-up

studies blijkt dat ondervoeding in latere generaties vrijwel niet meer voorkwam. Sindsdien is PD herhaaldelijk succesvol toegepast, ook in een westerse context. Een bekend voorbeeld is de drastische reductie van het hoge aantal sterftegevallen in Amerikaanse ziekenhuizen als gevolg van besmetting met de ziekenhuisbacterie MRSA.

Meer info: www.positivedeviance.org (engelstalig) en www.media-gezondheid.nl. Het CMG organiseert dinsdag 5 juni 2012 een studiebijeenkomst over PD.